

Vrije slag

*Hoe een Nederlandse zwemlegende eerst
Het Kanaal en daarna de oceanen overstak*

Colofon

ISBN: 978 90 8954 739 2

1e druk 2015

© 2015, Herman Willemse

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Foto omslag:

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Vrije slag

*Hoe een Nederlandse zwemlegende eerst
Het Kanaal en daarna de oceanen overstak*

Herman Willemse

*Met dank aan Nelleke, die mijn handgeschreven teksten uittyp-
te, en waar nodig mijn selectief geheugen wat opfriste. Zonder
Nel was dit boek er niet gekomen.*

Inhoud

Voorwoord	11
Overgrootouders	15
De familie Willemse	19
Lievelingsoma De Graaf	22
Oma en opa Willemse	24
Het leven op de Loet	28
Tante Janny en oom Jan	32
Zwemmen in de Wiel	34
Oom Aad en tante Ats	36
Oorlog en naar Alkmaar	38
Oorlog en school	40
Oorlog en kinderspel	42
Oorlog en overleven	45
Feestvreugde alom	50
Na de bevrijding	53
Omgang met de burens	57
Twijfel	59
Ik heb iets met water	61
Schooltijd in Alkmaar	64
Naar Utrecht	67
Trainen bij Jan Stender	71
Eerste successen	75
Kweekschool en de eerste reizen	77
Zwemmen en reizen	80
Hongaars avontuur	85
Voorbeschouwingen	86
Grenzen	88
1955	89
Broers en zusje	92
In militaire dienst	94
1956	100
Olympische Spelen 1956	105
Einde militaire dienst	107
Verkering	109
Aan het werk	111
Meer wel en wee van de Weerdsingelschool	116
Wat ook bijna misging op de Weerdsingelschool	121

Weer zwemmen	123
1958 – overgangsjaar	126
Willemse wil over Het Kanaal	127
Twee voorbereidingstochten op zee	130
Kanaalhistorie	133
De Kanaalrace 1959	136
De start	141
In Het Kanaal	145
De finish	147
Terug in Utrecht	150
Voor het eerst naar Argentinië	153
Aankomst in Argentinië	156
Proeftocht	158
Verdere voorbereidingen op de race	160
Wat een start	162
De race	164
Medewerking	166
Terug in Nederland	168
Wedstrijdhistorie Atlantic City	170
Naar Atlantic City	172
De eerste race Atlantic City	176
Mary zwemt over Het Kanaal	183
Verloofd naar Argentinië	184
Tweede en laatste keer Miramar – Mar del Plata	188
Naar Santa Fé	190
Tweede race Atlantic City	192
Naar Canada	195
7e race Lake St. John	197
Toronto 1961	200
Effetjes kalm aan	205
Atlantic City 1962	208
Canada 1962	211
Overigens in 1962	215
Met Wim de Vreng naar Argentinië	217
How about sex?	223
Toenaderingspoging naar de K.N.Z.B.	226
Vierde keer Atlantic City	227
Lake St. John 1963	231
Wie van de drie	233
Toronto 1963	234

Ik wil ook een gezin	237
De wedstrijden zomer 1964	243
Weer thuis bij Els	245
Canada 1965	247
1966 – Argentinië	252
1966 – Canada	254
Stoute jongens	258
Met Els naar Egypte	261
De klad in de plakboeken	264
Nieuwe bezigheden	266
Mijn eigengereide broertje	269
Johan Schans	272
Easy Girl te water	275
Eerste Nederlandse marathonwedstrijd	277
Zeilen naar Noorwegen	280
Scheiding	282
Met z'n zessen naar Noorwegen	286
Jantien	288
Wonen en werken aan het IJsselmeer	292
Op weg naar IJsland	294
Uit het onderwijs	296
De eerste charterreis naar Noorwegen	298
Nabeschouwing van een stormreis	302
Wel en wee van charterzeilen	304
Ad Mer Holland aan de Hoornse haven	310
De dokter en haar tuinkabouters	312
Boot vol liefde	315
Brand	321
Wim Hoogland en reparaties	326
Ad Juspan	328
Hoe nu verder?	330
Bootje ophalen	332
Trijntje Bier	334
Vorbereiding op vertrek	339
Vertrek uit Nederland	342
De eerste oceaanoversteek	347
Argentinië 1981	351
Met volle bak naar Santos	355
Hongertocht	358
Bijkomen in Las Palmas	367

Van Las Palmas naar Marseille	370
Zomer 1981 in de Middellandse Zee	374
Met m'n schoonouders naar Gran Canaria	381
Met opstappers naar Barbados	385
Caraïbisch gebied	388
Het Panamakanaal	394
Galapagos	398
Fatu Hiva	400
Frans Polynesië	406
Suwarrow	413
Amerikaans Samoa	417
Via Tonga naar Nieuw-Zeeland	420
Australië	423
Door de Torres Straat	429
De Indische Oceaan	437
Zuid-Afrika	443
Rond Kaap de Goede Hoop	451
Sint Helena	457
Naar de Azoren	459
Op weg naar huis	465
Aankomst in Scheveningen	469
Terug in Hoorn	472
Varen met de Bruun	476
Weer terug in Hoorn	480
Nina	482
Werkende moeder, zorgende vader	484
Verder op de Bobeldijk	488
Toch nog even bootje varen	492
Rondkijken op Texel	495
Leven op Texel	498
Tom	501
Tessel en Dirk	504
Santa Fé – Coronda 2000	508
Epiloog	511

Voorwoord

Augustus 2008 wordt Maarten van der Weijden Olympisch kampioen op de 10 kilometer openwaterzwemmen nadat hij al eerder wereldkampioen op de 25 kilometer was geworden. Wat hij daar allemaal voor moest doen, en voornamelijk laten, heeft hij zelf meesterlijk beschreven in zijn boek *Beter*. Bij de dames is het Edith van Dijk die jarenlang hoge klasseringen heeft in het wereldbekercircuit, in 2003 Het Kanaal overzweemt en in 2005 haar carrière afsluit met het winnen van de 10 en 25 kilometer op de WK in Montreal. Later komt ze weer 'even' terug en mag ook zij deelnemen aan de Olympische Spelen in 2008. Dit jaar is Sharon van Rouwendaal de beste op de 10 kilometer dames.

Voor deze resultaten heb ik diep respect omdat ik een beetje denk te weten hoe deze sporters zich hebben voorbereid. Een halve eeuw eerder waren in Nederland Mary Kok en ik de eersten die op internationaal niveau konden meekomen bij het openwaterzwemmen over de lange afstanden. Maar hoe anders was dat; de verschillen met nu zijn reusachtig.

Allereerst de houding van de KNZB. Toen ik in 1959 besloot mee te doen aan de Kanaalrace, trok de zwembond direct zijn handen van me af alsof ik een besmettelijke ziekte had. De race had niet de goedkeuring van de internationale sportfederaties en het Olympisch Comité omdat er geldprijzen in het geding waren en deze bonden waren 100 procent 'amateuristisch'. Met sport geld verdienen was niet fatsoenlijk. De gevolgen waren voor ons behoorlijk dramatisch. De beschermende bondskoepel viel volledig weg; we moesten zelf toegang tot de wedstrijden zien te krijgen, zelf opdraaien voor de organisatie, de kosten van reizen, onderdak, begeleiding en trainingen. Zolang we amateur waren, was alles voor ons geregeld; vanaf het moment dat we ons inschreven voor wedstrijden die niet door de zwembonden werden geduld en gesanctioneerd, stonden we er alleen voor.

Pas decennia later, als Mary en ik allang niet meer zwemmen, het is me ontgaan wanneer precies, worden er internationale openwaterwedstrijden georganiseerd waar zowel beroeps-

sporters als amateurs aan mogen meedoen. Je mag miljoenen verdienen aan je sport en toch op de Olympische Spelen je krachten meten. De tijden veranderen. Zijn er eigenlijk nog wel amateurs die aan topsport doen?

Toen Maarten zich had gekwalificeerd voor deelname in Beijing, organiseerde John Volkers van de Volkskrant in samenwerking met Jos van Kuijeren van de KNZB een bijeenkomst bij Maartens ouders waar we konden filosoferen over lange-afstandszwemmen in open water. De verschillen tussen vroeger en nu bleken dus enorm. Maarten kreeg een inkomen om zich voor te bereiden, trainingen onder ideale omstandigheden, medische begeleiding, huisvesting indien nodig en een auto. Ditzelfde gold voor Edith. Alles wat nodig is voor prestaties zoals zij die ook leverden.

Wat hebben Mary en ik dan moeten pionieren om onze successen mogelijk te maken, maar ook, wat hebben we een fantastische zwemtijd gehad. Natuurlijk met ontberingen, inherent aan de meeste takken van sport. Maar ook wat een voldoening als je 100 procent op eigen benen staat en de resultaten toch aan de verwachtingen voldoen.

Misschien hebben we er ook toe bijgedragen dat het openwaterzwemmen een Olympische sport is geworden. Al in 1962 hebben Wim de Vreng en ik ons verschillende keren ingespannen om weer toegang tot de KNZB-wedstrijden te krijgen, om onze sport weer onder de vlag van de bond te mogen beoefenen, maar we waren kansloos. Zelfs buiten mededinging meedoen mocht niet.

Na mijn zwemcarrière verloor ik eerlijk gezegd de interesse om het te blijven proberen en ging ik zeilen. Maarten, Edith, Sharon en al die andere buitenwaterzwemmers die Nederland rijk is, ik ben er trots op dat ik ertoe heb bijgedragen hun pad te effenen.

Mede op verzoek van mijn vijf kinderen die mijn zwemperiode niet bewust of helemaal niet hebben meegemaakt, probeer ik mijn herinneringen te ordenen, wat ook geldt voor de zeilperiode erna die alleen de oudste kinderen hebben meegemaakt.

Met herinneringen is het trouwens wel oppassen geblazen.

Dezelfde gebeurtenis wordt eerst verschillend beleefd en vervolgens ook weer anders herinnerd door eenieder die erbij was. Chartergasten heb ik smakelijke verhalen over hun ervaringen aan boord horen vertellen waarbij ik me afvroeg: “Waar was ik toen? Daar moet ik toch ook bij zijn geweest? Waarom heeft deze gast het zo anders beleefd dat het voor mij onherkenbaar is?”

Maar ook als je sommige herinneringen niet deelt met anderen en dus niet kunt vergelijken, veranderen ze. In de loop der jaren worden ze ingekleurd, soms om ze spannender te maken, vaak ook om ze minder schrijnend te doen zijn en daardoor beter voor de eigen nachtrust. Zó veranderd dat je geweten minder op de proef wordt gesteld en je een weerwoord zou hebben als iemand je met het oorspronkelijke verhaal zou confronteren. Je bloost dan nog wel maar de tijd heelt alle wonden, zeggen ze.

Ik beschrijf gebeurtenissen waar ik trots op ben en dat gaat lekker gemakkelijk. Maar ook zaken waar ik nog steeds moeite mee heb en waar mijn pen trager gaat terwijl het ongetwijfeld al een afgezwakte versie betreft.

Het zij zo.

Overgrootouders

Hoewel mijn familie, tenminste van vaders kant, een aantal leden telt die pas tegen de honderd hun eindbestemming bereiken, wil ik nu ik de tachtig nader, niet langer wachten een en ander vast te leggen. Pas geopereerd aan darmkanker begint de tijd te dringen.

“Suks mot je opskroive”, zeggen ze in West-Friesland.

Drie overgrootouders van tegen de honderd heb ik nog gekend. De ouders van mijn vaders vader leefden nog toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Voor Nederland dus in 1940. Zij woonden toen al in Westerlicht, een tehuis voor ouden van dagen in Alkmaar.

Mijn vader werd naar zijn grootvader Johannes vernoemd en ik naar mijn grootvader Hermanus, wat voor mij Herman werd.

Oorspronkelijk kwam over-opa Willemse uit Den Helder, waar hij beroepsmuzikant bij de Marine was. Als zodanig heeft hij een aantal buitenlandse reizen gemaakt om concerten te geven met de Marinierskapel. Daar kon hij enthousiast over vertellen. Na de oorlog wilde hij, ver in de negentig, nog Engels leren via een schriftelijke cursus. Als ik dan samen met een vriendje bij hem op bezoek ging, werden we in het Engels begroet. Bij die cursus waren geen geluidsfragmenten zoals tegenwoordig; dus opa sprak de woorden uit zoals hij ze las. Dat gebrek doorzag hij zelf feilloos. Wij kregen direct na de oorlog Engels op school, dus opa verzocht ons vriendelijk doch dringend hem te verbeteren. Op de leeftijd van twaalf lukt dat niet zonder lachen en omdat hij dan een tamelijk kort lontje had, werden onze bezoeken snel minder frequent.

Bij zijn uitvaart in Den Helder memoreerde een partijbons van de socialistische partij dat “een onderwijzer en een stafmuzikant Den Helder rood hadden gemaakt”.

Die rode draad is door de latere Willemsen, bij mijn beste weten, nauwelijks verder doorgetrokken.

De derde overgrootouder, de vader van oma Willemse-Visser, kwam aan zijn einde toen de werkster de stoep had gedweild terwijl het vroom. Achter in de negentig brak hij zijn heup. Tot die dag ging hij nog dagelijks de deur uit voor een wandelingetje of om boodschappen te doen. Als kind ging ik soms mee. Hij kocht pillen bij de lokale drogist. Hij had mij bij de ene en een afgepaste 4 ½ cent in zijn andere hand. “Alstublieft, je pillen, Visser.” In één beweging legde hij zijn geld op de toonbank, pakte zijn pillen en stopte ze in z’n zak. “Visser, je pillen zijn nu 6 cent”, klonk het. Hij keerde zich om, nam mij op sleeptouw en verliet rustig het pand. Buiten zei ik: “Hij zei 6 cent, opa.” Het duurde even maar toen vond hij toch dat het ‘misverstand’ naar mij toe enige uitleg behoeftte. “Weet je jongen, Visser is heel oud en wordt een beetje dovig”, was zijn verklaring. Tevreden kuierden we huiswaarts.

Ook naar de huidige maatstaven was hij rijk. Maar dat vertel ik straks. Op zijn bureautje stond een schoteltje met een geel goedje. Zwavel noemde hij dat. Als hij zijn pijp had aangestoken, blies hij de lucifer uit en als het houtje nog lang genoeg was, maakte hij met dat gele goedje een nieuwe kop aan de lucifer. Kom daar nou maar eens om.

Hij kreeg vrouw en kinderen onder wie mijn oma. Toen zij was geboren, ging vader Visser naar het gemeentehuis om zijn dochter aan te geven. Met zijn vrouw was afgesproken dat zij Catharina Margaretha moest gaan heten. Onderweg kwam hij een aantal bekenden tegen en een geboorte moet uiteraard worden gevierd. Schagen is als streekcentrum en marktplaats rijk voorzien van horeca en ik ben bang dat er weinig etablissementen werden overgeslagen. Toen ze dan uiteindelijk toch voor de ambtenaar van de burgerlijke stand stonden, wisten ze zich alleen nog de naam Catharina te herinneren. De tweede naam wist niemand meer, maar je kon niet thuiskomen met een kind met maar één naam. “Dan vernoem je Sophie toch?”, zei een van de ‘vrienden’. Ze waren net nog langs haar huis gekomen. Sophie was de lokale zigeunerin van bedenkelijke zeden, maar dat leek geen bezwaar. “Catharina Sophia”, schreef de ambtenaar in het trouwboekje.

Dat thuis de pleuris uitbrak, behoeft geen betoog en van de weeromstuit had oma later zelf ook een bloedhekel aan haar tweede naam.

Overgrootvader Visser had een stalhouderij en een bierbrouwerij. Dat bier bezorgde hij zelf met zijn eigen paard-en-wagens bij de horeca in de kop van Noord-Holland. 's Winters werd er minder bier gedronken en zette Visser zijn werknemers in om moerassig land ten noorden van Schagen te ontginnen en droog te leggen. Sloten en greppels, dat werk.

Toen er een spoorlijn van Alkmaar naar Den Helder moest komen, kwamen de ambtenaren bij mijn over-opa terecht. Die bezat inmiddels door zijn werklieden ontgonnen land boven Schagen en daar moesten de rails komen.

Ja hoor, hij wil wel verkopen. Hij ziet het belang van die spoorwegverbinding ook wel in. En nee hoor, hij zal ze het vel niet over de oren trekken.

Hij verkoopt de strook grond waarop de rails moet komen voor een in ieders ogen alleszins redelijke prijs. Dus die spoorweg komt er.

Als de aanleg van de rails in een vergevorderd stadium is, krijgt Visser weer bezoek van ambtenaren. Er moet natuurlijk wel een station in Schagen komen: "We hebben meer grond nodig."

"Ja, dat is een ander verhaal. Door de aanleg van de railverbinding is de grond meer waard geworden. En laten we eerlijk zijn, bij nader inzien is de grond voor de rails wel erg goedkoop van eigenaar verwisseld. Aan grond voor een station hangt dus echt een ander prijskaartje."

Ja, dat snapt de spoorwegmaatschappij ook wel.

Ze hebben trouwens niet zo veel keus. Aan de westkant van Schagen wordt door de concurrentie aan een andere spoorlijn gewerkt. Die gaat later failliet.

Hoe dan ook, Visser krijgt voor zijn grond de goudprijs. Die opbrengst investeert hij in het volbouwen van de Stationsstraat en in het Stationskoffiehuis annex hotel tegenover het station. Later verkoopt hij de meeste huizen weer en na zijn fatale glijpartij op de bevroren stoep, erft zijn dochter.

Vanaf dat moment is mijn grootvader, de vader van mijn vader dus, getrouwd met een verwend en rijk meisje dat gewend is haar zin te krijgen.

En dat heeft opa geweten ook.

Arie Visser, 90 jaar

De familie Willemse

Opa Willemse was herenkapper maar zijn vrouw financierde in de dertiger jaren een villa met separate garage in het chique Herenbos. Tussen het riante woonhuis en de garage een fraaie vijver. Een paar jaar later liet ze een groot dubbel winkelpand aan de Loet bouwen.

Ik heb al jong iets met water

Haar oudste zoon, mijn vader, was supermodern een radiocentrale begonnen. Eerst in de Willem van Beijerenstraat, waar ik ben geboren. Maar ondertussen bouwde architect Keesman het pand aan de Loet, net buiten het centrum van Schagen en tegen de muziektuin

aan. Het was een modern pand in de stijl van Dudok dat twee winkel-woonhuizen bevatte en één hiervan werd de nieuwe radiocentrale. Mijn vader bediende van hieruit de mensen die radiodistributie met gegarandeerd storingsvrije ontvangst verkozen boven een eigen radio-ontvanger.

Aan de westzijde had het pand een toren, met een voor die tijd gigantische raamantenne. Hiermee werden de radiosignalen van Hilversum, Engeland, Duitsland en Frankrijk ontvangen en naar believen doorgezonden naar de abonnees. Vanuit een geluiddichte cabine verzorgde hij ook zijn eigen muziekprogramma's, middels een dubbele draaitafel en een grote platencollectie.

Zijn persoonlijke voorkeur voor Amerikaanse jazz was ruim voorradig, maar ook Franse chansons en Duitse schlagers wer-

den op verzoek van de abonnees gedraaid. Veel opera ook. Diskjockey-avant-la-lettre eind jaren dertig.

Aangezien elektriciteit voor radio-ontvangst essentieel is, ontwikkelde vader ook windturbines. Hele kleintjes in vergelijking met de monsters van tegenwoordig, maar toch.

De boerderijen in de buurt van Schagen die nog geen elektriciteit hadden, werden ermee uitgerust. Ze konden dan een aantal accu's opladen en radio ontvangen.

Vader deed ook aan klantenbinding. Abonnees kregen cadeau, speciaal voor de zaak ontworpen fraaie vazen en fruitschalen.

In de winkel waren radiotoestellen te koop maar ook andere elektrische apparaten.

Samen met twee andere centralehouders, Stoop uit Medemblik en Koning uit Valkoog, begonnen ze de firma Willemse-Stoop en Ko.

Het pand aan de Loet was aanvankelijk onderverdeeld in twee woonhuizen en twee winkels.

Arie (Aad) was de enige broer van vader. Hij was een verdienstelijk amateurwielrenner op de baan en werd enige tijd getraind door Piet Moeskops, de vijfvoudig wereldkampioen. Aad zou de chocolaterie runnen. Dat zal zijn vrouw wel hebben gedaan, of oma, want zo zakelijk en ondernemend als m'n vader was, zo speels was Aad.

Oma hield haar zonen goed in de gaten. Zij huurden van haar en als de huur te laat binnenkwam, belde ze niet of ging even langs, maar stuurde ze direct een deurwaarder. De stemming moet vaak om te snijden zijn geweest.

We hadden al een auto, een T-Ford, een van de eerste in Schagen. En we hadden twee dienstmeisjes. Moeder gaf er de voorkeur aan te werken maar dan niet onder de ogen van oma Willemse. Aanvankelijk werkte ze bij de gasfabriek, later bij verscheidene boekhoudkantoren.

Ze was duidelijk niet in de wieg gelegd voor huisvrouw; ze zou tot na haar 65e blijven werken om maar niet te hoeven ko-